

הרב גד אלדר

שכירות פועלים

פתיחה

יש מקום לברר האם המושג "שכירות פועלים" הוא תיאור מציאות גרידא, או שמא טמון בו יסוד הלכתי מסוים, המייחד הלכות אלו. לשם כך נציב מספר שאלות:

א. תוס' (ב"ק ט. ד"ה רב הונא) כתבו שיש ג' דינים שונים באפשרות לשלם בשווה כסף: "בנוזיקין: או כסף או מיטב...בע"ח: אי אית ליה זוזי לא מצי לסלקו אלא בזוזי...ואי לית ליה זוזי, לא יאמר לו 'זיל טרח וזבין ואייתי זוזי'...ופועל: אי לית ליה לבעה"ב זוזי, אמר ליה זיל טרח וזבין אייתי זוזי, כדמוכח (ב"מ קיח). דאין יכול לומר לו 'טול מה שעשית בשכרך'"

כלומר, בעל הבית אינו יכול לשלם לפועל בשווה כסף, אפילו אין לו כסף.

הר"ן בחידושו (ב"מ קיח. ד"ה והוי) ביאר שהסיבה היא, שעל דעת כן נשכר. ויש להבין, מה יסוד האומדנא הזו? מדוע לא נאמר שגם בהלוואה קיימת אומדנא כזו?

ב. קצוה"ח (סימן רג ס"ק ד) הקשה בשם אחיו, סתירה בין הנימוק"י (ב"מ כז. בדפי הרי"ף ד"ה לישנן בעינא) שכתב שהמושך חפץ מחברו, והתנה לשלם לו דבר מסוים בתמורה - חייב לשלם לו אותו הדבר. לבין הר"ן (ע"ז ל: בדפי הרי"ף ד"ה ומדמקשינן) שכתב שהשוכר את הפועל והתנה ליתן לו דבר מסוים בשכרו יכול ליתן לו מעות. ומאי שנא?

קצוה"ח חילק על פי מסקנות הגמרא (ב"מ מה:) - הזהב מחייב את הכסף אך הכסף אינו מחייב את הזהב, כלומר, בכל מכירה יש סחורה ותשלום. נתינת הסחורה לקונה גומרת את קניין, וממילא מחייבת בתשלום שעליו התנו מראש, אך נתינת התשלום למוכר אינה מהווה קניין, מאחר שחכמים בטלו קניין כסף ולכן אינה מחייבת את המוכר לספק את הסחורה, אם כי כשאחד הצדדים חוזר בו, חייב לקבל עליו מי שפרע.

¹ ניתן היה לומר דסתם פועל עובד להחיות נפשו, לקנות מזונות בשכרו, ולכן צריך לתת לו דווקא כסף. כך הבין, כנראה, המרדכי (ב"ק סימן א), שכתב, שאם הפועל עבד בדברי אוכל יכול לומר לו בעה"ב טול מה שעשית בשכרך, ויחיד הוא בכך.

וביאר על פי זה קצוה"ח:

"ומשום הכי בשוכר את הפועל, דמלאכת הפועל אינו אלא כמו נתינת מעות (=ולכן אי אפשר לחייב את המשכיר בתמורה מסוימת), אבל מי שמשך פירות, והתנה ליתן לו חיטין במקום דמי הפירות שפיר מתחייב כמו שהתנה."

נתיה"מ (שם ס"ק ז) הקשה עליו, שהרי לדברי קצוה"ח, יתחייב המשכיר לפועל במי שפרע כדין מבטל קנין כסף? ²
לסיכום, שאלנו שתי שאלות:

1. מדוע חייבים לשלם לפועל דווקא בכסף, ולא חקף הכלל: "שווה כסף ככסף"?
2. מדוע כשהתנו על חפץ מסוים כשכר, אין בעל הבית חייב לתנו, ואף אינו חייב במי שפרע?

"שכר" כגורם הלכתי

במשנה (ב"מ ק"ח). כתוב:

"השוכר את הפועל לעשות עמו בתבן ובקש, ואמר לו 'תן לי שכר', ואמר לו 'טול מה שעשית בשכרך' אין שומעין לו"

ופירש רש"י (ד"ה אין שומעין לו):

"אע"ג דבכל דוכתי אית ליה שווה כסף ככסף, הכא גבי פועל 'בל תלין שכר' כתיב, מאי דאתני בהדיה משמע³."

ויש מקום להבין את ייחודה של עסקת שכירות פועלים.

נראה לומר, די שני סוגי קניינים בתורה. ישנם קניינים חד צדדיים כגון משיכה וחזקה, שיתכנו גם ללא פעולה של צד שני, שהרי גם מתנה ניתן לתת בקניינים אלו. המאפיין את הקניינים האלה, היא העובדה שיש מוקד אחד לעסקה. למשל, במכירה החפץ או הקרקע הנמכרים הם מוקד העסקה, וביצוע הקניין בהם גומר את העסקה ומחייב בתשלום.

² אמנם כתב קצוה"ח (סימן שלב ס"ק ד) שאכן מתחייב במי שפרע בכהאי גוונא, אך זה חידוש שלא נזכר בראשונים.

³ פשוט דברי רש"י מורים שלמד את הדין מדיוק המילה "שכרו", דהיינו, השכר של הפועל והוא מה שהתנה עמו קודם. אלא שדא עקא, אין פסוק כזה בתורה! והפסוק אליו מפנה רש"י הוא (ויקרא יט, ג): "לא תלין פעלת שכיר אתך עד בוקר". וא"כ מנין למד זאת רש"י? נראית הצעתו של הרב נחשון כהנא, שבמקור נכתב "בית שכרו" והכוונה היתה "ביזמו תתן שכרו" והמדרש טעה בפתיחת ראשי התיבות. ועיין עוד בפירושו הרע"ב למשנה שם.

אך ישנם מעשי קניין שמהותם בהדדיות, בפעולת שני הצדדים, כגון קניין חליפין, שבו יש שני מוקדים לעסקה, כגון המחליף פרה בחמור, שבו יש לכל אחד מהצדדים עניין בדבר מסוים, ולא שאחד מצדדי העסקה הוא תמורה לצד האחר. הפרה אינה תשלום תמורת החמור, והחמור אינו תשלום תמורת הפרה, וזאת בניגוד למכירה רגילה, שבה הכסף מוגדר כתשלום וכערך של החפץ הנמכר. לפיכך, לא ייתכן קניין חליפין ללא התחייבות / קניין של שני הצדדים השותפים לעסקה.

בהגדרת המילה שכר, טמונה המציאות הפשוטה, שיש כבר מי שעבד תמורתו. כשם שבהגדרת המילה "הלוואה" טמונה העובדה, שיש לוה ומלווה. הלווה קיבל כסף וחייב לשלם. טענתנו היא, ששכירות פועלים שייכת לקבוצת הקניינים ההדדיים, ומעצם הגדרתה יש בה עובד, ומעביד המחוייב לשלם שכר. ייחודה של עיסקת שכירות הפועלים הוא בהדדיותה, שהרי לא תתכן שכירות פועלים ללא התחייבות דו צדדית ברגע חלות העסקה, מצד הפועל - לעבוד, מצד המעביד - לשלם. לפיכך אין השכר תשלום כתשלומי מכר או נויקין, אלא אחד ממוקדי העסקה. לקמן נציג מספר השלכות הנובעות מתפיסה זו.

אין צורך לומר שהתורה מחייבת תשלומי שכירות פועלים⁴, אנו התחייבנו זה לזה בהסכם, אלא התורה מכירה בהתחייבות בינינו כהתחייבות הדדית.

על פי זה נבוא לדברי רש"י שפתחנו בהם, וכוונתו לומר, שהמונח "שכר" יש בו משמעות הלכתית ולא רק תאור מציאות. תוכנו הוא, שעיקרה של שכירות פועלים היא בהדדיות, ולכן דווקא כאן השכר הוא מה שהתנו עליו, שעל בסיס זה חלה העסקה⁵.

קניין שכירות פועלים

העולה מדברינו, שהבסיס לחלות עסקת שכירות פועלים מתאפשר רק בגלל התחייבותם ההדדית של הפועל והמעביד. התחלת הפעולה היא המחייבת את המשכיר בשכר וכנגדה מתחייב הפועל במלאכתו, קניית השעבוד אצל בעה"ב לשלם היא המחייבת את הפועל בעבודה. מכאן נפתח פתח להבין פשר תחילת מלאכה כקניין בשכירות פועלים.

כפי שכתב הרמב"ן בחידושיו (ב"מ עו: ד"ה ואני) וז"ל:

"שכשם ששאר הדברים נקנים בקניין, כך שכירות פועלים נקנית בהתחלת מלאכה"

שכן תחילת המלאכה מחייבת בשכר. ולכן היא מקבילה לקניין במקח וממכר.

⁴ ב"ארץ הצבי" (סימן כט) פיתח הר"צ שכטר אפשרות זו.

⁵ אף על פי שעוברים על איסור "בל תלין" גם בשכירות כלים (ב"מ קיא.) הדבר גלמוד מריבוי מיוחד, מהמילה "בארצך" (דברים כד יד). ונראה, שרק לעניין האיסור הושוו שכירות פועלים וכלים, אך משמעות העסקה שונה. שכן מצאנו אפשרות לשכור כלי בחינם, כלומר, השאלה, מה שאין כן בשכירות פועלים, כפי שיבאר לקמן.

כדברנו מצאתי בספר "נחל יצחק" (סימן לט סע' יז), שכתב, לשיטת הרמב"ן, שלווה שכתב שטר במצוות המלווה נתחייב המלווה להלוות לו:

"דלכן התחלת המלאכה חשיב קניין, דהא מיד כשהתחיל הפועל לעשות נתחייב בעה"ב בשכירות, דהא שכירות נקנה בדיבור וכיוון דזכה הפועל את השעבוד והחייב על בעה"ב, מיד נתחייב הפועל לעשות ע"פ דין תורת החליפין."

אמנם, למסקנה כתב, דרשב"א פליג על הרמב"ן בשטר מלווה. וסבירא ליה, דמה שזוכה המלווה בשעבוד נכסי הלווה שכתב על עצמו שטר לא מחייב את המלווה, דחילופי שעבוד לא נקנים בחליפין. אך לדברנו יש לומר, דבשכירות פועלים כולי עלמא מודו, דכך הדרך לקנות שכירות הפועל, מה שאין כן בהלוואה, חליפי שעבוד לא נקנים כי אם בהלוואת המעות עצמן.

פועל בחינם

מתבאר, אפוא, שהגדרת הפועל מושתתת על העובדה שהוא מקבל שכר, וזהו היסוד ההלכתי הטמון במונח "שכירות פועלים". המונח "פועל" מקביל למונח המקראי "שכיר", ולכן ללא שכר אין פועל, הוא אמנם עושה גמילות חסד עם חברו, אך אינו פועל. להלן נראה השלכות נוספות לקביעה שפועל בחינם אינו פועל.

א. חזרת פועל בחינם בדבר האבד

פסק רמ"א (סימן שלג סע' ה)

"פועל העושה בחינם עם בעה"ב יכול לחזור אפילו בדבר האבד"

הש"ך (שם ס"ק לא) ביאר, שהפועל אינו יכול לחזור לגמרי, אלא רק לדרוש שכרו. נתיה"מ (שם ס"ק יג) חלק עליו, וביאר דיכול לחזור לגמרי, מטעם דבעל הבית הפסיד עצמו, שהיה לו לאסוקי אדעתיה דלמא הדר ביה. אך בגר"א (שם ס"ק לו) מצאנו:

"דטעמא דהתחלת מלאכתו הוא קניינו, מה שאין כן כהאי גוונא, ועש"ך"

כלומר, לפי הגר"א, אין מדובר בהלכה שסיבתה טכנית, כדעת נתיה"מ, ד"הוה ליה לאסוקי אדעתיה", אלא ברין מהותי, כמו שבארנו, שהשכירות היא קניין דו צדדי, וללא שכר אין קניין.

ב. חזרת שומר חנם

ה"מחנה אפרים" (שומרים סימן יח) כתב ששומר חנם אינו יכול לחזור בו באמצע הזמן שנקבע לשמירה אך שומר שכר יכול לחזור בו מכיוון שדינו כפועל שיכול לחזור בו בחצי היום (כ"מ עז.). הגמרא מנמקת דין זה בפסוק "כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם" ומוסיפה הגמרא "ולא עבדים לעבדים".

נימוק זה נכון רק כאשר יש בסיס קנייני לקשר עם הפועל. בסיס זה קיים, לפי הסברנו לעיל, רק כאשר יש שכר. כאשר אין שכר אין קניין פועל, וממילא אינו "עבד". אם כך, שומר חינוס חייב לשמור מהלכות שומרים, ולא מהלכות פועלים, מכיוון שמי שאינו מקבל שכר אינו פועל. ועל כן, אינו יכול לחזור בו, כי בלאו הכי לא יהיה עבד.

יש להוסיף, שאף אם יתנה שומר חנוס להתחייב כשומר שכר לא יוכל לחזור בו. כיוון דסוף סוף אינו פועל, חסר הבסיס לחזרתו.

ג. אומן קונה בשבח כלי

עוד מצאנו בקצוה"ח (סימן שו"ס ק"ד) בסוגיא ד"אומן קונה בשבח כלי" לדעתו דכל קניין האומן אינו אלא למשכון על שכרו:

"ודע, דכל מה שקונה אומן משבחו אינו אלא עד דפרע שכרו, אבל מכי פרע דמיו, שוב אין לאומן בשבחו כלום... וכמו במלווה על המשכון... ונראה דה"ה אם התנדב האומן לתקן לו כלי בחנם... א"כ הרי מעולם לא קנה בשבחו כלום, כיוון דאין לו בשבחו אלא עד שיתן דמיו, וזה שהתנדב בחנם הרי כאילו נתקבל דמיו".

אמנם ברעק"א (שם, על הש"ך ס"ק ג) נסתפק בדבר, למ"ד "אומן קונה בשבח כלי":

"אומן שאמר לעשות בחנם ואח"כ אמר שרוצה בתשלום... אי אומן קונה בשבח כלי, י"ל דכשתיקן הכלי ממילא קנאו ויכול לומר איני רוצה להקנות לך בחנם... דיכול לחזור, ומ"מ אפשר דכשעושה בחנם אין קונה בשבח כלי".

נראה שיסוד ספקו של הרעק"א הוא בשאלה מהו דין "אומן קונה בשבח כלי". האם זהו דין עצמאי שתוכנו שכל מה שאדם יצר הרי הוא שלו, או שהוא דין בהלכות פועלים הנובע מעוצמת השיעבוד שיש לפועל על בעל הבית לקבל שכרו. הרמב"ן (שבועות כה). מדפי הרי"ף) השווה דין "אומן קונה..." לדין "בעל חוב קונה משכון. וברור מדבריו שזהו דין שקשור לשיעבוד⁶ האומן על בעל הבית, שלפי דברינו, אינו קיים בפועל בחינוס.

ד. אמירת קדיש בשכר

כתב המג"א (או"ח סימן קלב ס"ק ב):

"משמע בבית יוסף (סימן רא) דמוטב לבנו להשכיר אחד לומר קדיש במקומו, משיאמר אחד בחנם"

⁶ בהסבר השוואת הרמב"ן, אפשר להבין, שאותו הגיון הוא העומד ביסוד שני הדינים, והוא, שרמת השיעבוד על חפץ הנמצא ברשות בעל החוב, חזקה כל כך, עד שמשמעותו היא בעצם קניין. לכן, בעל חוב קונה משכון, וזהו גם יסוד ההלכה ש"אומן קונה בשבח כלי". שעבוד האומן בכלי שתיקן הוא בעוצמה כזו, שמשמעותו היא קניין. עיין בגמרא (ב"מ פ:), משם עולה שמאותה סיבה "דתפיס ליה אאגריה", גם "כל האומנין שומרי שכר".

ובאר ה"מחצית השקל" (שם):

"הטעם, שהעושה בשכר משתדל יותר, אך העושה בחנם לא ישתדל, וכדאמרינן 'אסיא במגן מגן שויא'. אי נמי, כתבו בספרי המוסר, דמצווה שהיא בחנם אינה חשובה כל כך".

אמנם לדברנו נמצא טעם אחר, כדי שיהא נקרא העושה בשבילו פועל שלו, כדי שהוא יוגדר בעל הבית, המעביד שלו צריך לתת שכר. דאם לא כן, אינו אלא שהאומר קדיש, הוא גומל עמו חסד, ואף אם יעשה בשליחותו⁷.

שכירות משתלמת בכסף

הזכרנו בפתחה את דברי התוספות, ששכר לפועל אפשר לשלם רק בכסף, ואפילו אין לו - צריך למכור נכסיו ולשלם בכסף.

ולכאורה, הדבר תמוה, שהרי בכל התורה קיימא לן שווה כסף ככסף:

יש איפה, לבחון מקרים נוספים שבהם אין כלל זה תקף, ועל ידי כן לנסות להסביר תופעה זו. הרא"ש (ב"ק, פרק א, ס"י יא) כתב:

"בגולן כתיב 'והשיב את הגזילה אשר גזלי' כעין שגול, ומיהו מעות יכול ליתן לו, דמה לי הן מה לי דמיהן, כיוון שיכול לקנות בהן כעין שגול, אבל לא דבר שיצטרך לטרוח ולמוכרו ולקנות בדמים כעין שגול."

וביאר דבריו בספר "דברי יחזקאל" (סימן לח ס"ק ב) דבכל התורה קיימא לן שווה כסף ככסף, אך בגולן אמרינן איפכא, דהדין נותן שישלם שווה כסף, כעין שגול, אך אמרינן כסף כשווה כסף, כיוון שיכול לקנות בכסף כעין שגול.

כלומר, הכלל "שווה כסף ככסף" נכון רק כאשר הכסף הוא תשלום. אבל כאשר הכסף הוא רק ביטוי לחיוב אחר, אין ככל זה תקף. לכן בגולה, שהכסף הוא רק ביטוי של חיוב השבת החפץ⁸, ואמור לתת לאדם את האפשרות להחזיר לעצמו חפץ דומה במהירות, אין שייך הכלל הנ"ל.

היות שכתבנו לעיל ששכר פועל אינו תשלום תמורת עבודה, אלא עומד בפני עצמו כאחד ממוקדי העסקה, נראה שהגדרת המושג שכר, היא שהפועל יקבל דבר אותו הוא רוצה. אלא שגם כאן קיים הכלל "כסף כשווה כסף", ולכן פירעון שכירות הוא בכסף דווקא. בגלל העבודה

⁷ ועוד ידי פועל כיד בעה"ב עזיפא משליחות. עיי' בש"ך (ח"מ סימן קה ס"ק א) לגבי תופט לבעל חוב במקום שחב לאחריים, שאף שאפילו שליח לא מועיל בזה, פועל יועיל. וכן במחנה אפרים (שלוחין סימן יא) שניתן לברך על מעקה שנעשה על ידי פועל גוי.

⁸ דבר זה אינו מוסכם בראשונים, אבל זו דעת הרא"ש והתוספות. אך מכל מקום, אין זה סותר את עצם היסוד שכתבנו.

שכסף הוא הדבר היחיד שבו ניתן לקנות הכל, וזו יסוד האומדנא שכתב הר"ן בגללה אי אפשר לומר לפועל טול מה שעשית בשכרך. ניתן לנסח, אם כך, שהשכר הוא מושג מופשט, הוא תמורה לעבודת הפועל, אלא שהוא משתלם בכסף, למעשה.

על פי מסקנה זו, יש לעיין בנקודות הבאות:

א. הר"ן שהבאנו בפתיחה טען שהתחייבות לשלם לפועל בחפץ מסוים אינה תקפה, ויכול לשלם לו כסף. הר"ן חולק בכך על רש"י שהבאנו שם, הסובר שהתחייבות שכזו תקפה. לפי דברינו דעת רש"י ברורה, אך דעת הר"ן דורשת הסבר.

יש לומר, דנתינת חפץ בחליפין במהותה היא פעולת קניין, הפועלת בצורה זו צרדית להעביר חפצים מוגדרים מאדם לאדם, ולכן גם כשצד אחד לא מעביר מיידית חפץ מסוים, פעולת החליפין מסוגלת ליצור חיוב לחפץ מסוים. לעומת זאת, שכירות פועלים במהותה היא פעולת חיוב, היוצרת חיוב לשלם שכר, שהוא בעצם כל דבר, ולכן אין בכחה לחייב חפצים מסוימים. הסיבה שהיא מחייבת כסף, הוא בגלל שזהו הדבר הקרוב ביותר לכל דבר, דשכירות משתלמת בכסף, אך אינה כסף.

הבנה זו, יש בכוחה לתרץ את שאלת קצוה"ח שהבאנו בפתיחה (אות ב), מדוע קניין חליפין יוצר חיוב על חפץ מסוים, מה שאין כן, שכירות פועלים לדעת הר"ן?

אפשר שזו כוונתו של הגרנ"ט (ב"מ סימן קס, הוצאת אוריתא), הגרנ"ט מתייחס שם לשאלת הקצוה"ח שהבאנו בפתיחה (אות ב):

"והנראה לענ"ד, דבאמת שאני מקח מדין פועל. דהנה במקח מצינו חידוש בקנינו, והוא דבקנין הדבר האחד מקיים כל המקח... אבל בפועל ליתא דין זה, דהא לא קנה מאתו כלום, אלא דהפעולה שנפעלת ע"י הפועל היא מחייבת את הבעלים בתשלום, ואם כן ליכא מה שיקיים את הפסיקה שפסקו בתחילה, כיוון שלא עשה קניין שיקיים את ההתחייבות... אבל במקח שיש קניין המקיים את הדבר... חייב לקיים מה שפסקו, כיוון שאחר הקניין החיוב אינו תשלום אלא חיוב לקיים התנאי, והרי התנאי היה דבר מסוים, משא"כ בפועל דהחיוב הוא תשלום".⁹

אמנם, דברי רש"י נסתרים לכאורה מסוגיית הגמרא (ע"ז סג), הגמרא אומרת, שאתנן אסור למזבח דווקא כשניתן כשכר לביאה, ולא כשניתן בנפרד מהביאה. ועל זה מקשה הגמרא: "ורמינהו, בא עליה ואחר כך נתן לה, אפילו מכאן ועד שלש שנים, אתננה אסור."

⁹ בספר "ארץ הצבי" לר"צ שכטר (סימן כט) חידש דשכירות פועלים זהו חיוב שהתורה מחייבת, ורצה להעמיס כן בכונת הגרנ"ט, אין פשט דבריו לא מורה כן. ואף ליברנו, אמנם חדשה תורה בשכירות פועלים, שהיא אינה נזקקת לגררי קניין ויש לה היגיון פנימי משלה, אך הכללים נקבעים מדעת הנוגעים בעניין, ואי"צ שהתורה תחייב.

אמר רב נחמן בר יצחק אמר רב חסדא, לא קשיא, הא דאמר התבעלי לי בטלה זה (=שאסור), הא דאמר התבעלי לי בטלה סתם. וכי אמר לה בטלה זה מאי הוה, הא מחסר משיכה?...”

מפורש בגמרא, שהתחייבות לתת חפץ מסוים כשכר אינה מקנה את החפץ לשכיר. ואפשר לתרץ, שאמנם בעל הבית חייב לתת לשכיר את החפץ שהתנו עליו, וכל מה שנאמר בגמרא הוא, שאין התחייבות זו יוצרת קנין. וכן תירץ ה"חזון-איש" (ח"מ ליקוטים סימן ט) ¹⁰.

ב. קצוה"ח שהבאנו בפתיחה דימה פעולת הפועל לכסף, ולכן אינה מחייבת חפץ מסוים, והקשה נתיב"מ הלא קאי ב"מי שפרע", אך לפי הגדרתנו, אין זה דומה לכסף, שכר הפועל משתלם בכסף אך אינו כסף, ולכן לא שייך "מי שפרע",

שכירות משתלמת מתחילה ועד סוף

מצאנו בגמרא (קידושין מח., סג.; ע"ז יט:) מחלוקת האם "שכירות משתלמת מתחילה ועד סוף" או שמא "אינה לשכירות אלא לבסוף". כלומר, האם חיוב השכר נוצר תוך כדי העבודה או רק בסיומה. נפקא מינה, האם ניתן לקדש אישה בשכר פעולה, והאם שכר פועל הבונה בית ע"ז נאסר בהנאה.

מנגד, מצאנו בגמרא (ב"מ טה.) דילפינן מקרא ד"שכירות אינה משתלמת אלא בסוף", דהיינו, מועד פירעון השכר הוא בסיום העבודה. והתוסי' (שם ד"ה שכירות) העירו דכלל זה נכון לשני הצדדים במחלוקת דלעיל.

יש לעיין, במה חלוקות שתי הדעות, הלא לכר"ע זמן התשלום הוא בסיום העבודה?

יש לומר, לאור מה שהקדמנו, שהחיוב לפועל הוא לשלם את שכרו, אלא שהשכר משתלם בכסף. לכולי עלמא, כל פעולה מחייבת מיידית בשכר, כמו כן, אין חולק בכך שהשכר ישולם, בסופו של דבר, בכסף. אלא שלמאן דאמר "ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף", חיוב השכר נוצר כחוב כספי¹¹, לעומת זאת, למאן דאמר "אינה לשכירות אלא לבסוף", חייב המעביד בשכר הפועל, אלא שרק לבסוף חיוב התמורה הופך לחוב כספי.

¹⁰ ועיין שם, למה לא הוי אתנן, אף שהיב לתת לה טלה.

¹¹ בספר "ארץ הצבי" עמד על כך שרש"י מדגיש למ"ד "ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף", שיחידת החיוב היא פרוטה, ולא פחות. משם הביא סיוע לשיטתו, ששכירות פועלים הוא חיוב התורה לדברינו, הסיבה היא ששכירות משתלמת בכסף דווקא ולא בשווה כסף, והמינימום של כסף הוא פרוטה. על פי דברינו אפשר להסביר את כוונת רש"י (קידושין מח. ד"ה אלא במקדש) שלמאן דאמר "ישנה לשכירות ועד סוף", "הויא לה מלוה למפרע (=לשון רש"י שם)". כוונתו, שאף למאן דאמר זה, התמורה נהפכת רק בסוף לחוב כספי. אלא שאז היא מתגלמת בחוב, שמשמעותו היא מלוה, ואי אפשר לקדש בו.

הקשו קצוה"ח (סימן שלב ס"ק ד) ובמחנ"א (שכירות סימן יד), מדוע הגמרא (ע"ז סג.) נימקה את העובדה שלא קנתה את האתנן בשכרה "משום דמתסרה משיכה". הלא, למאן דאמר "ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף", אין צורך לטעם זה. שהרי, אין כלל כסף לקנות את הטלה, כיון ששכרה נוקף במלווה, וא"א לקנות במלווה? ! והיאך הגמ' בע"ז התעלמה מהמחלוקת "האם ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף" או "שאינה אלא לבסוף"?

יש לתרץ על פי מה שהקדמנו, שכל המחלוקת היא מתי הופך השכר לכסף. הלכך, יש לומר, שמחלוקת זו מתעוררת כאשר אני שואל שאלות חיצוניות לעצם תשלום השכירות כגון: האם תשלום השכירות עונה על הקריטריונים של כסף קדושין? והאם הכסף נאסר בהנאה? או יש מקום לדון מתי הופך שכר השכירות לכסף.

הסוגיא בע"ז אינה עוסקת בשאלות חיצוניות לשכירות, אלא בהגדרת תשלום השכירות. דהיינו, בשאלה, האם ניתן להגדיר כשכר חפץ מסוים, טרם הפיכת השכר לחוב כספי. הרי ברור, שגם למאן דאמר "ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף", חייב המעביד לשלם עבור העבודה, ועל כן מתעוררת השאלה האם ניתן לקבוע כשכר חפץ מסוים. ותשובת הגמרא: לדלי עלמא לא ניתן, משום דמחסרא משיכה!¹²

מתבאר איפוא, מדברינו, שהמחלוקת בעניין "ישנה לשכירות..." , שייכת רק בשכירות פועלים, שם התמורה היא שכר, המשולם בכסף, ולא בשכירות כלים, שם השכר הוא תשלום ככל מקח וממכר. ואכן, בגמרא מצאנו מחלוקת זו רק בשכירות פועלים, וכך כתוב להדיא ב"קונטרס הספקות" (כלל ז פרק ה). אלא שלהבנתו, בשכירות מיטלטלין לכולי עלמא השוכר מתחייב לשלם הכל מראש, ד"שכירות ממכר ליומיה הוא" (ב"מ נו:). אמנם, ניתן לומר בדיוק להפך, בשכירות מיטלטלין, לכולי עלמא, כל יום מחייב את התשלום עליו.¹³

סיכום

בניגוד לתפיסה הרואה את שכירות הפועלים כמקח, בו עובד הפועל ומקבל תשלום עבור העבודה. תפיסה שעל פיה, יש מוקד אחד לעסקה והוא עבודת הפועל, שמחייב תשלום ככל

¹² נראה לי שזו כוונתו של המחנ"א בתירוצו, שכתב ז'עוד איכא לפלוגי, דאפילו שוכר את הפועל לעשות לו מלאכה מרובה, והוי רואי "ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף" ואין אשה מתקדשת, קידושין שאני, דאין אשה מתקדשת לחצאין, תמצא שאין הקדושין חלין עד שיגמור מלאכתו, ואז נעשית מלווה. אבל באומר לפועל עשה עמי מלאכה ואתן לך כור חטים, כל פרוטה ופרוטה דעביד קנה שכרו וקנה כנגדו שוויה של חטין אלא שלא סיים המתנ"א להסביר על פי דבריו את הסוגיא דע"ז (יט:).

¹³ עיין עוד ש"ך (סימן שלד ס"ק ב).

בקובץ הערות (סוף סימן נג) ובאבני מילואים (סימן כח ס"ק מו) חלקו על דברי קונטרס הספקות. אלא שלאור התיקון שהצענו חלק מהקושיות נופלות. אפשר שהראשונים כתבו שגם בשכירות נכסים "ישנה לשכירות...", כמשל בעלמא, כעין זה כתב החזו"א (ח"מ ליקוטים סימן ט ס"ק ב).

מקח. הצבנו תפיסה הרואה את השכירות כחליפין, דהיינו, עסקה בעלת שני מוקדים, האחד, התחייבות הפועל לעבוד, והשני, חיוב בעל הבית לשלם שכר. נפקא מינה של תפיסה זו:

1. אין צורך במעשה קנין, והתחלת המלאכה היא הקנין.
 2. אין מושג של פועל בחינם, ולכן בדבר האבד יכול לחזור בו לגמרי.
 3. שומר חינם אינו מוגדר פועל ולכן אינו יכול לחזור בו תוך זמנו.
- בעקבות כך, טענו, שהשכר אינו תשלום רגיל אלא מושג עצמאי, והגדרתו היא, שהפועל צריך לקבל מה שהוא רוצה בשכרו, כשלמעשה התשלום מתבצע בכסף. נפקא מינה של תפיסה זו:
1. לא חל הכלל "שווה כסף ככסף" ובעל הבית צריך אפילו למכור נכסיו כדי לשלם את השכר.
 2. מתוך כך הסברנו את מחלוקת רש"י והר"ן האם התחייבות לשלם לפועל בחפץ מטויים תקפה.